UDK 321.7(519.5)

JANUBIY KOREYADA OLTINCHI RESPUBLIKANING SHAKLLANISHI VA DEMOKRATIK TRANZIT MUAMMOLARI

A.X.Xudoyberdiyev Tarix fanlar nomzodi,dots

e-mail: aziz.khudoberdi@mail.ru

D.B.Mizomov Magistrant,

e-mail: baxtiyarovichdoniyor761@gmail.com

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy Koreyada kechgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, xususan, 1979–1987-yillardagi harbiy-avtoritar boshqaruvdan demokratik tizimga o‘tish davri tahlil qilingan. Siyosiy tranzit jarayonlari faqatgina institutsional o‘zgarishlar doirasida emas, balki fuqarolik jamiyati faolligi, talabalar harakati, tarixiy xotira (Gwangju qo‘zg‘oloni) va "pastdan yuqoriga" bosim modeli kontekstida kompleks o‘rganilgan. Oltinchi Respublika davrida parlamentarizm, erkin saylov tizimi va mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish institutlarining shakllanish dinamikasi metodologik asosda yoritilgan.

Аннотация: В данном исследовании анализируются общественно-политические процессы в Южной Корее во второй половине XX века, в частности, период перехода от военно-авторитарного режима к демократической системе в 1979–1987 гг. Процессы политического транзита изучены комплексно — не только в рамках институциональных изменений, но и в контексте активности гражданского общества, студенческих движений, исторической памяти (восстание в Кванджу) и модели давления «снизу вверх». На методологической основе освещена динамика формирования парламентаризма, свободной избирательной системы и институтов местного самоуправления в эпоху Шестой республики.

Abstract: This research analyzes the socio-political processes in South Korea during the second half of the 20th century, specifically the transition period from military-authoritarian governance to a democratic system between 1979 and 1987. The processes of democratic transit are comprehensively examined not only through institutional changes but also within the context of civil society activism, student movements, historical memory (Gwangju uprising), and the "bottom-up" pressure model. The dynamics of the formation of parliamentarism, the free electoral system, and local self-governance institutions during the Sixth Republic are highlighted based on strict methodological approaches.

Kalit so‘zlar. Janubiy Koreya, Oltinchi Respublika, demokratik tranzit, avtoritarizm, Gwangju qo‘zg‘oloni, fuqarolik jamiyati, Iyun demokratik harakati, parlamentarizm, saylov tizimi, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish.

Ключевые слова. Южная Корея, Шестая республика, демократический транзит, авторитаризм, восстание в Кванджу, гражданское общество, Июньское демократическое движение, парламентаризм, избирательная система, местное самоуправление.

Keywords. South Korea, Sixth Republic, democratic transit, authoritarianism, Gwangju uprising, civil society, June Democratic Movement, parliamentarism, electoral system, local self-government.

Kirish.XX asrning ikkinchi yarmi Janubiy Koreya tarixida keskin siyosiy burilishlar, avtoritar boshqaruv shakllarining kuchayishi, fuqarolik jamiyati faolligining ortishi va demokratik institutlarning bosqichma-bosqich shakllanishi bilan tavsiflanadi. Ayniqsa, 1979–1987-yillar oralig‘i mamlakat siyosiy taraqqiyotida o‘ziga xos o‘tish davri bo‘lib, aynan shu yillarda harbiy-avtoritar boshqaruvga qarshi keng miqyosli ijtimoiy-siyosiy noroziliklar, demokratik islohotlar talabi va fuqarolik ongining yuksalishi kuzatildi. Mazkur jarayonlar 1987-yilgi demokratik konstitutsiyaviy islohotlar bilan yakunlanib, Janubiy Koreyada Oltinchi Respublika shakllanishi uchun siyosiy-huquqiy asos yaratdi.

Janubiy Koreyada Oltinchi Respublika davrining boshlanishi tasodifiy siyosiy hodisa emas, balki uzoq davom etgan demokratik kurashlar, ijtimoiy safarbarlik, siyosiy repressiyalarga qarshi fuqarolik qarshiligi hamda demokratik qadriyatlarning jamiyat ongiga chuqur singib borishi natijasi bo‘ldi. Chun Doo Hwan boshchiligidagi harbiy rejim yillarida siyosiy muxolifatga bosim o‘tkazish, talabalar harakatlarini bostirish, matbuot erkinligini cheklash va fuqarolik huquqlarini poymol qilish amaliyoti keng tarqalgan edi. Shunga qaramay, bu siyosiy bosimlar jamiyatdagi demokratik intilishlarni yo‘q qila olmadi; aksincha, ular kengroq qatlamlarda siyosiy faollik va birdamlik tuyg‘usining kuchayishiga sabab bo‘ldi.

1980-yilgi Gwangju qo‘zg‘oloni Janubiy Koreya demokratik harakati tarixida burilish nuqtalaridan biri bo‘ldi. Ushbu voqea avtoritar tuzumning zo‘ravonlik mohiyatini yaqqol namoyon etdi va keyingi yillarda demokratik harakatlar uchun kuchli tarixiy xotira, siyosiy ramz va ma’naviy safarbarlik manbaiga aylandi. Gwangju fojiasi nafaqat mahalliy norozilik sifatida, balki butun mamlakat miqyosida demokratik adolat, inson huquqlari va xalq suvereniteti uchun kurashning ramziy ifodasiga aylandi.

1981–1984-yillar nisbatan kuchli repressiya va siyosiy sustlashuv davri sifatida baholansa-da, aynan shu davrda demokratik harakatning ichki madaniy, tashkiliy va g‘oyaviy asoslari shakllandi. Talabalar, ziyolilar, diniy tashkilotlar, ishchilar harakati va muxolif siyosiy guruhlar orasida o‘zaro aloqalar kuchaydi. 1985–1987-yillarda esa ushbu ichki tayyorgarlik keng ommaviy noroziliklar, konstitutsiyaviy islohotlar talabi va prezidentni to‘g‘ridan-to‘g‘ri saylash g‘oyasi atrofida birlashgan demokratik harakatga aylandi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi. Janubiy Koreyada demokratik rivojlanish masalasi xorijiy ilmiy adabiyotlarda keng tadqiq etilgan. Xususan, koreys siyosiy tizimining avtoritar bosqichlari, 1980-yillardagi talabalar harakati, Gwangju qo‘zg‘oloni, 1987-yilgi iyun demokratik harakati, konstitutsiyaviy

islohotlar va Oltinchi Respublika institutlarining shakllanishi masalalari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlarda Janubiy Koreya demokratik tranziti siyosiy elitalar o‘rtasidagi kelishuv, xalq ommasining bosimi, xalqaro omillar, iqtisodiy taraqqiyot va fuqarolik jamiyati faolligi bilan bog‘liq holda izohlanadi.

Biroq mavjud tadqiqotlarda ba’zan demokratik rivojlanish jarayoni faqat konstitutsiyaviy-huquqiy o‘zgarishlar yoki siyosiy elitalarning qarorlari doirasida talqin qilinadi. Holbuki, Janubiy Koreyada Oltinchi Respublikaning shakllanishi va keyingi demokratik rivojlanish jarayonlarini chuqur anglash uchun ijtimoiy harakatlarning ichki dinamikasi, tarixiy xotira, siyosiy madaniyat, norozilik tajribasi va fuqarolarning siyosiy ongidagi o‘zgarishlarni ham tahlil qilish zarur. Shu nuqtayi nazardan, mazkur magistrlik dissertatsiyasi Janubiy Koreyada demokratik rivojlanishni nafaqat siyosiy institutlar evolyutsiyasi, balki jamiyatning demokratik safarbarligi va fuqarolik faolligi bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida o‘rganishga qaratilgan.

Tadqiqotda qo‘llanilgan metodikaning tavsifi

Mazkur magistrlik dissertatsiyasida “Oltinchi Respublika davrida Janubiy Koreyada demokratik rivojlanish” mavzusini tahlil qilish uchun tarixiy, siyosiy, tizimli va qiyosiy yondashuvlar uyg‘unlashtirildi. Fayl matnida tadqiqot metodikasini bayon etishda tarixiy, siyosiy va tahliliy yondashuvlar, tarixiy-komparativ metod, siyosiy tahlil, sistemali yondashuv, qiyosiy tarixiy tahlil va manbashunoslik tahlilidan foydalanish zarurligi qayd etilgan. Ushbu metodik asoslar Janubiy Koreya mavzusiga moslashtirildi.

Tadqiqotda tarixiylik tamoyili asosida Janubiy Koreyaning 1948-yildan boshlab Oltinchi Respublika shakllanishigacha bo‘lgan siyosiy taraqqiyoti bosqichma-bosqich tahlil qilindi. Syngman Rhee davridagi dastlabki avtoritar boshqaruv, Park Chung Hee davridagi avtoritar modernizatsiya, Chun Doo Hwan rejimi, 1980-yilgi Gwangju qo‘zg‘oloni, 1987-yilgi Iyun demokratik harakati va

Oltinchi Respublikaning tashkil topishi o‘zaro bog‘liq tarixiy jarayon sifatida o‘rganildi.

Siyosiy tahlil metodi yordamida prezidentlik instituti, parlament tizimi, siyosiy partiyalar, saylov tizimi, fuqarolik jamiyati va ommaviy axborot vositalarining demokratik rivojlanishdagi roli yoritildi. Bu metod Janubiy Koreyada siyosiy hokimiyat manbaining o‘zgarishi, avtoritar legitimlikdan demokratik legitimlikka o‘tish, xalq suvereniteti va konstitutsiyaviy boshqaruv tamoyillarining shakllanishini tahlil qilish imkonini berdi.

Qiyosiy-tarixiy metod orqali Janubiy Koreyaning avtoritar boshqaruv tajribasi va demokratik tranziti boshqa davlatlarning o‘tish jarayonlari bilan umumiy nazariy kontekstda solishtirildi. Bunda Janubiy Koreya tajribasining o‘ziga xos jihatlari — kuchli iqtisodiy modernizatsiya, ta’lim darajasining yuqoriligi, talabalar harakati faolligi, fuqarolik jamiyati bosimi va konstitutsiyaviy islohotlarning hal qiluvchi roli — ajratib ko‘rsatildi.

Sistemali yondashuv Janubiy Koreya demokratik rivojlanishini alohida hodisalar yig‘indisi sifatida emas, balki siyosiy institutlar, ijtimoiy harakatlar, iqtisodiy modernizatsiya, xalqaro omillar va tarixiy xotira o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilish imkonini berdi. Shu asosda 1987-yilgi demokratik burilish faqat siyosiy elita qarori emas, balki jamiyatdagi keng demokratik safarbarlik va institutsional islohotlar uyg‘unligi natijasi sifatida baholandi.

Manbashunoslik tahlili metodi orqali mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, rasmiy hujjatlar, konstitutsiyaviy matnlar, tarixiy voqealarga oid ma’lumotlar va tadqiqotchilar qarashlari tanqidiy o‘rganildi. Ushbu metod voqealarni xolis, real va dalillarga asoslangan holda yoritishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati

Mazkur tadqiqot natijalarining nazariy ahamiyati shundaki, u Janubiy Koreyada Oltinchi Respublika davridagi demokratik rivojlanish jarayonini tarixiy-siyosiy nuqtayi nazardan kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

Dissertatsiya demokratik tranzit jarayonini faqat konstitutsiyaviy islohotlar yoki siyosiy elitalar qarori sifatida emas, balki fuqarolik jamiyati, talabalar harakati, siyosiy partiyalar, ommaviy axborot vositalari, tarixiy xotira va ijtimoiy safarbarlik bilan bog‘liq murakkab jarayon sifatida yoritadi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati demokratik rivojlanish, siyosiy modernizatsiya, fuqarolik jamiyati va konstitutsiyaviy boshqaruv haqidagi ilmiy qarashlarni boyitishida namoyon bo‘ladi. Janubiy Koreya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy taraqqiyot va demokratik rivojlanish o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, demokratiya o‘z-o‘zidan shakllanmaydi. U jamiyatning siyosiy faolligi, huquqiy ongi, tarixiy xotirasi va davlat hokimiyatini nazorat qilish mexanizmlari orqali mustahkamlanadi.

Tadqiqot natijalari siyosiy tarix, xalqaro munosabatlar, Osiyo mamlakatlari tarixi, demokratik tranzit nazariyasi, konstitutsiyaviy rivojlanish va fuqarolik jamiyati bo‘yicha olib boriladigan ilmiy izlanishlarda nazariy asos sifatida qo‘llanilishi mumkin. Ayniqsa, Janubiy Koreya tajribasi avtoritar boshqaruvdan demokratik tizimga o‘tish jarayonlarini o‘rganayotgan tadqiqotchilar uchun muhim qiyosiy material bo‘lib xizmat qiladi.

Janubiy Koreyada parlamentarizm, saylov tizimi va siyosiy raqobatning shakllanishi uzoq davom etgan avtoritar boshqaruv tajribasi va 1980-yillarda kuchaygan demokratik harakatlarning bevosita natijasidir. XX asrning ikkinchi yarmida Koreya Respublikasi siyosiy tizimi bir necha bor konstitutsiyaviy o‘zgarishlar va siyosiy inqirozlar ta’sirida transformatsiyaga uchradi. Ayniqsa, 1987-yilgi Iyun demokratik harakati mamlakatda erkin saylov tizimiga o‘tish, parlament institutining mustahkamlanishi va siyosiy raqobatning institutsionallashuvi uchun hal qiluvchi bosqich bo‘ldi .

Parlamentarizm va saylov tizimining rivojlanishi Janubiy Koreyada faqat huquqiy islohotlar natijasi emas, balki keng ommaviy safarbarlik, talabalar harakati, ishchilar noroziligi, fuqarolik jamiyati faolligi va siyosiy muxolifatning

bosimi natijasida shakllandi. Shu jihatdan, Janubiy Koreya tajribasi demokratik tranzit jarayonida “pastdan yuqoriga” bosim modeli samarali ishlagan davlatlardan biri sifatida e’tirof etiladi.

1960–1980-yillar oralig‘ida Janubiy Koreyada parlament va saylov tizimi mavjud bo‘lsa-da, ular asosan avtoritar ijro hokimiyati nazorati ostida faoliyat yuritgan. Park Chung-hee davrida parlament siyosiy qaror qabul qilish jarayonida mustaqil institut sifatida emas, balki ijro hokimiyatini tasdiqlovchi organ sifatida ishlagan.

Yushin Konstitutsiyasi (1972) qabul qilingach, prezident parlamentni tarqatish vakolatiga ega bo‘ldi, bu esa siyosiy raqobatni keskin chekladi. Saylovlar formal ravishda o‘tkazilgan bo‘lsa-da, ularning natijalari ko‘p hollarda siyosiy tizim tomonidan nazorat qilinar edi.

1980-yillar oxiriga kelib, Janubiy Koreyada fuqarolik jamiyati faollashuvi, ommaviy demokratik harakatlar va 1987-yilgi Iyun demokratik qo‘zg‘oloni natijasida davlat boshqaruv tizimida ochiqlik va hisobdorlik talablari kuchaydi. Natijada mahalliy boshqaruvni tiklash, korrupsiyaga qarshi kurash va davlat institutlarining shaffofligini oshirish demokratik islohotlarning asosiy yo‘nalishlariga aylandi .

Janubiy Koreyada mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish tizimi XX asrning o‘rtalaridan boshlab mavjud bo‘lsa-da, avtoritar davrlarda u markaziy hokimiyat tomonidan qat’iy nazorat qilingan. Park Chung-hee va Chun Doo-hwan davrlarida mahalliy hokimiyat organlari asosan markaziy hukumat qarorlarini amalga oshiruvchi ma’muriy bo‘g‘in sifatida faoliyat yuritgan.

Xulosa: Janubiy Koreyada harbiy-avtoritar boshqaruvdan barqaror demokratik tizimga (Oltinchi Respublika) o‘tish faqatgina siyosiy elitaning o‘zaro kelishuvi yoki yuqoridan amalga oshirilgan islohotlar mahsuli emas. Bu jarayon jamiyatning uzoq muddatli tizimli safarbarligi, fuqarolik qarshiligi va "pastdan yuqoriga" bosim modelining muvaffaqiyatli namunasidir.1980-yilgi Gwangju

qo‘zg‘oloni mamlakat siyosiy ongida tub burilish yasadi. Avtoritar tuzumning zo‘ravonlik tabiati fosh etilishi natijasida shakllangan tarixiy xotira keyinchalik (1985–1987-yillarda) talabalar, ziyolilar, diniy tashkilotlar va ishchilar sinfining yagona maqsad — prezidentlikka to‘g‘ridan-to‘g‘ri demokratik saylovlarni joriy etish g‘oyasi atrofida birlashishiga xizmat qildi.1987-yilgi Iyun demokratik harakati mamlakatda parlament institutining mustahkamlanishi, ijro hokimiyatining mutloq nazoratidan qutulishi (Yushin Konstitutsiyasi asoratlarining tugatilishi) va haqiqiy siyosiy raqobatning vujudga kelishi uchun huquqiy va institutsional poydevor yaratdi.

Janubiy Koreya tajribasi shuni isbotlaydiki, iqtisodiy modernizatsiya (avtoritar davrdagi iqtisodiy o‘sish) va aholining yuqori ta’lim darajasi vaqt o‘tishi bilan fuqarolik jamiyatining o‘sishiga olib keladi. Biroq, barqaror demokratiya o‘z-o‘zidan shakllanmaydi; u jamiyatning yuqori huquqiy ongi, davlat ustidan jamoatchilik nazorati hamda shaffof mahalliy boshqaruv mexanizmlari orqali mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jo‘raev N. *O‘zbekiston tarixi*. – T.: Sharq, 2016.
2. Ismailov A. *Siyosiy modernizatsiya nazariyasi*. – T.: Universitet, 2018.
3. G‘aniyev K. *Fuqarolik jamiyati va demokratik institutlar*. – T., 2020.
4. Qodirov M. *Siyosiy tizimlar nazariyasi*. – T., 2019.
5. Tursunov B. *Global siyosiy jarayonlar*. – T., 2021.
6. Raximov S. *Siyosatshunoslik asoslari*. – T., 2017.